

17. Олешко В.Ф. Журналистика как творчество : учеб. пособ. для курсов “Основы журналистики” и “Основы творческой деятельности журналиста”. Серия : Практическая журналистика / В.Ф. Олешко. – М. : РИП-холдинг, 2004. – 222 с.
18. Основы творческой деятельности журналиста : учебник для студ. вузов по спец. “Журналистика” / [ред.-сост. С.Г. Корконосенко]. – СПб. : Знание ; СПбИВЭСЭП, 2000. – 272 с.
19. Педагогіка вищої школи : словник-довідник / [упоряд. О.О. Фунтікова]. – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2007. – 404 с.
20. Постолатій В. Вища школа: куди йдемо? / В. Постолатій // Педагогіка толерантності. – 2008. – № 3 (45). – С. 57–65.
21. Пронина Е.Е. Психология журналистского творчества / Е.Е. Пронина. – 2-е изд. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2003. – 320 с.
22. Різун В. Основи масового спілкування як духовного єднання і порозуміння / В. Різун // Вісник ЛНУ. Серія : Журналистика. – Л., 2001. – Вип. 21. – С. 20–25.
23. Саєнко Ю. Універсальний “Універсум” або п’ятнадцять років інформаційному просторі / Ю. Саєнко // Журналіст України. – 2008. – № 12. – С. 12–13.
24. Сарапулова Є. Г. Самопізнання та етика спілкування як засобом формування комунікативних вмінь у представників молодого покоління. / Є. Г. Сарапулова, Т.Д. Панченко // Педагогіка толерантності. – 2008. – № 3 (45). – С. 57–65.
25. Свитич Л.Г. Профессия: журналист : учеб. пособ. / Л.Г. Свитич. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 255 с.
26. Сергеенко А.А. Особенности развития коммуникативной компетентности студентов-журналистов в условиях вузов / А.А. Сергеенко // Журналистика и медиаобразование – 2008 : сб. трудов III Междунар. науч.-практ. конф. (Белгород, 25–27 сентября 2008 г.): в 2 т. / [под ред. проф. А.П. Короченского]. – Белгород : БелГУ, 2008. – Т. 1. – 368 с.
27. Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты : учеб. пособ. / [З.С. Смелкова, Л.В. Ассуирова, М.Р. Савова, О.А. Сальникова]. – 6-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 320 с.
28. Хозяинов Г.И. Основы акмеологии / Г.И. Хозяинов. – М. : XXI век : ПКЦ, 2000. – 105 с.
29. Шаповал Ю.Г. Мистецтво журналізму : монографія / Ю.Г. Шаповал. – Л., 2007. – 320 с.

КОЛОСКІНА О.А.

ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ОБ’ЄКТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ Й СИНТЕЗУ

Методологічними засадами вивчення проблеми педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості та самосвідомості молодших школярів є філософські положення про єдність історичного й логічного, взаємозв’язок педагогічних і соціокультурних явищ та процесів, загальний розвиток предметів і явищ матеріального світу, концептуальні засади психологічної та філософської освіти про діяльнісну сутність особистості і її роль у процесі навчання.

Провідними методологічними принципами здійснення наукового пошуку є особистісно орієнтований і цілісний підходи до проектування моделі педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості та самосвідомості особистості молодших школярів, а також її реалізації.

Найбільший внесок у теорію особистісно орієнтованого виховання зроблений І. Бехом. Розв’язання завдань нашого дослідження безпосередньо пов’язане з усебічно обґрунтованим цим науковцем поняттям особистісних цінностей, які утворюють внутрішній стрижень будь-якої особистості. Дослідник принципово розширив поняття особистісної цінності як усвідомленого, узагальненого, самовартісного смислового утворення особистості. Розкриваючи природу цього утворення, науковець дає характеристику поняття особистісного смислу як складової “індивідуальної свідомості, в якій відображається пристрасність цієї свідомості, що зумовлена зв’язком останньої з потребнісно-мотиваційною сферою суб’єкта, з

реальністю його життя у світі... Особистісний смисл об'єктів, явищ, а також усіх здобутків культури (наукових понять, моральних норм, художніх образів тощо) та психологічних надбань людини (знань, здібностей, особистісних якостей) – це характеристика, якої вони набувають у результаті їх представленості суб'єкту” [1, с. 11]. Не можна не погодитися із судженням автора про те, що поняття особистісного смислу, насамперед, передбачає феноменологію емоційних явищ. Суттєвою в теоретичному плані є формула, згідно з якою “побудова емоційно насичених образів цілей є одночасно побудовою особистісних смислів, які покликані задавати мотиваційну основу людської поведінки й діяльності” [1, с. 11]. Щоб перетворити об'єктивно існуючі національні цінності в особистісні надбання учня, треба чітко розуміти значення цього поняття. За І.Д. Бехом, “особистісна цінність – це психологічне новоутворення, що відображає найбільш безпосередньо значущу для суб'єкта узагальнену сферу довкілля, через ставлення до якої він вирізняє, усвідомлює та утверджує себе, власне “Я”, і в результаті чого ця сфера стає простором його життєдіяльності” [2, с. 114].

Теорія особистісно орієнтованого виховання націлює педагогів і дослідників на усвідомлення специфічності сфер дії різних особистісних цінностей. Ці сфери пов'язані з організаційними та змістовно операційними своєрідностями навчально-виховного процесу. Емоційне переживання будь-якою дитиною моральних, національних та інших цінностей сприяє їх перетворенню в свідомості особистості на самоцінні. Саме це забезпечує поворот свідомості особистості на власне “Я”. Щоб ціннісний зміст етичної норми став психологічним підґрунтям розгортання процесу особистісної самосвідомості дитини, вона обов'язково має вправлятися у способах виокремлення, усвідомлення та утвердження себе у зв'язку з цим змістом, – підкреслює І.Д. Бех. – Причому ці складові процесу самосвідомості мають бути відпрацьовані вихованцем на однаковому якісному рівні з урахуванням їхньої операційної специфіки” [2, с. 118].

Цілком прийнятними для нашого дослідження є положення науковця щодо педагогічного забезпечення етапів особистісної самосвідомості. Йдеться про створення умов для виокремлення дитиною власного або морального “Я” за допомогою певних дій, а потім і для виокремлення нею способів дій без усвідомлення їх мотиваційного, особистісно-сміслового аспекту як психологічної основи образу “Я”. Дослідник чітко визначає психологічні умови, за яких об'єкт мислення людини виступає як компонент цього образу:

– зовнішня спонука до звернення свідомості відбувається тоді, коли людина сприймає певну інформацію про себе. Вихователь повинен робити акцент на особистісну цінність вихованця, а вихованець, який повинен реагувати на власний компонент цілісного “образу Я”, – спрямовувати власну психічну енергію й на цінність, яка перебуває лише на стадії формування;

– педагог повинен міцно фіксувати увагу дитини саме на тій цінності, яка є метою його виховання; тоді “як тільки в переживанні виникає який-небудь відповідний “Я” аспект, то наскільки б зовнішнім він не був порівняно з іншими складовими цілісного образу “Я”, тенденція до його перетворення на об'єкт усвідомлення підсилиться” [2, с. 119];

– “спрямованість самоусвідомлення може бути переключена поточними емоційними станами. Отже, потрібні попереджувальні та корекційні дії педагога, які б фіксували думку вихованця на потрібному компоненті його внутрішнього світу” [2, с. 119–120].

Особливий інтерес для нашого дослідження становить “Я-концепція” дитини, яка належить І. Беху і включає всі уявлення дитини про себе. Аналізована концепція складається з когнітивного, емоційного і поведінкового компонентів. Формування у вихованця когнітивного компонента “Я-концепції”, за І. Бехом, передбачає усвідомлення й розуміння власних можливостей, потреб, мотивів, особливостей поведінки, тобто того, який він має вигляд, як його сприймають інші і чи немає розбіжностей між власним баченням себе та інших людей; усвідомлення й розуміння власної ролі у виникненні травмуючих ситуацій.

Щодо емоційного компонента “Я-концепції”, виховна робота має розгортатися у таких напрямках: набуття щирості у почуттях до самого себе й до інших; набуття більшої спонтанності (самодовільності) у вираженні власних почуттів – позитивних і негативних” [2, с. 188–189].

Поведінковий компонент “Я-концепції” пов’язаний із підтримкою, відносинами, відповідальністю.

Однак невирішеною частиною загальної проблеми залишилася проблема педагогічного розвитку національної свідомості учнів початкових класів як об’єкт психолого-педагогічного аналізу та синтезу.

У численних публікаціях із цієї проблеми немає обґрунтування проблеми педагогічного розвитку національної свідомості молодших школярів як об’єкта психолого-педагогічного аналізу та синтезу.

Мета статті – теоретично узагальнити й розв’язати проблему педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості учнів початкових класів; показати функціонування системи та методів оволодіння учнями початкових класів національними цінностями в умовах гуманізації навчально-виховного процесу.

Педагогу необхідно більше піклуватися про підвищення статусу дитини в класі, у якій спостерігається почуття власної невпевненості. Також вчителю не потрібно створювати в навчально-виховному процесі ситуації, які підтримують переконаність учня в тому, що він насправді потрібен як особистість іншим – у цьому випадку важливо не допустити відчуження вихованця від колективу. Вчитель має виявити ситуації, які б допомогли особистості найбільш повно виявити себе та показати свої справжні можливості. Спілкуючись з дітьми, необхідно постійно звертатися до їхнього почуття відповідальності, підтримувати їхні позитивні починання, підбадьорювати й надавати можливість згадувати, розповідати ті ситуації, де учні виявляли себе рішучими людьми; заохочувати дітей до самостійного прийняття рішень і відповідних дій. Провідну роль у розвитку впевненості вихованця в собі відіграє віра в учня самого педагога, тому вчитель повинен докласти максимум зусиль, щоб показати, що школяра поважають у класі. А щоб засвідчити те, що педагог вірить своєму вихованцю, необхідно:

- забути про невдачі, негаразди вихованця в минулому;
- допомогти йому бути впевненим, що він впорається з конкретним завданням та подолає всі труднощі;
- вселити надію у вихованця, що він почне з нуля і його здатність приведе до успіху;
- пам’ятати про минулі успіхи, подумки повертатися до них та на їх основі будувати подальші плани, які б мали успіх.

Виховуючи учнів, учитель повинен створювати такі ситуації для дитини, які б виступали гарантом успіху. Педагог повинен допомагати школяреві обрати ті завдання, з якими впорається сам учень, а потім продемонструє свій успіх перед класом і батьками. Саме такий успіх породжує, посилює впевненість дитини у власних силах. Для того, щоб підтримати свого вихованця, показати, що він спроможний виконати будь-яке завдання, ми ставимо такі акценти:

- спираємося на сильні сторони вихованця;
- не підкреслюємо його промахів, негараздів; уникаємо осуду, покарання;
- охоче демонструємо повагу до дитини;
- у спілкуванні з учнем показуємо, що ми задоволені ним;
- допомагаємо школяреві під час виконання великого завдання розбити його на менші завдання, які учень може виконати самостійно;
- приділяємо більше часу вихованцю;
- під час спілкування привносимо гумор у взаємини зі школярем;
- надаємо можливість вихованцеві самому розв'язати проблему там, де це можливо;
- сприймаємо індивідуальність вихованця як неповторну особистість;
- виявляємо віру у свого вихованця, висловлюємо співчуття до нього;
- демонструємо та вселяємо оптимізм.

Психологічна підтримка вчителя під час навчально-виховного процесу полягає в тому, щоб допомогти вихованцю відчувати власну потрібність у шкільному колективі. Для цього ми стимулюємо початок усіх його справ, спроб робити нове. Це сприяє отриманню вихованцем задоволення від виконаної справи.

В організації особистісно орієнтованого виховного процесу акцентуємо увагу на двох типах вчинків. Перший тип полягає в тому, що вихованець може висунути до вчинків якись бар'єри, перепони, які, на його думку, перешкоджають їх вияву. Щоб подолати цей опір, ми переконуємо та стимулюємо учня до здійснення тієї чи іншої справи. Другий тип вчинків передбачає утримання наших вихованців від гніву, образи, лихослів'я, брехні. Тому між вихованцем і вчителем залишаються лише емоційно-мотиваційні вчинки, які спроможні стримувати вихованця в здійсненні морального вчинку. У зв'язку із цим можна стверджувати, що основними цінностями гуманістичного особистісно орієнтованого виховання виступають: вихованець, який плекає і виховує в собі особистість; творчість, яка розвиває культуру дитини; духовність, що є показником розвитку культури.

Працюючи у школі протягом багатьох років, ми намагаємося виховувати своїх вихованців гуманними, вільними й відповідальними. Це все безпосередньо пов'язано із системою цінностей дітей. Ми прищеплюємо кожній дитині смак до духовного життя. Відповідно до цього нами створене забезпечення, яке ґрунтується на діалогічному підході, що визначає взаємодію учасників педагогічного процесу, їх самоактуалізацію та самоорієнтацію. Такі технології спрямовані на те, щоб учитель та вихованець стали на рівноправні позиції, а також дають змогу дитині бути суб'єктом виховної діяльності, що сприяє її прагненню до духовного саморозвитку.

Одне з основних виховних завдань полягає в тому, щоб вихованці набули здатності й звички поводитися адекватно під впливом усвідомлених суспільно важливих рішень щодо свого майбутнього духовного розвитку. Саме ця картина

майбутнього найбільше мобілізує школяра. Тому ми звертаємо увагу на те, щоб якомога частіше і яскравіше викликати відповідну картину в уяві своїх вихованців; постійно допомагаємо дітям зберігати перед власним внутрішнім зором образ поставленої духовної мети. На нашу думку, для того, щоб наш процес виховання був ефективним, слід кожному з учнів зважати на особливості виховних дій усіх інших школярів.

Ми вважаємо, що дитина з розвинутою духовною системою є носієм моральних норм, на яку можна покласти у розв'язанні власних духовно-практичних проблем. Укорінюючись у структурі самосвідомості, духовна система виступає як необхідна установка – морально значуща й відповідально активна. Саме вона і є єдиною соціокультурною основою перетворення внутрішніх можливостей особистості в реальність здійснюваних нею вчинків і духовно-моральної поведінки.

Спостерігаючи за навчально-виховним процесом, де беруть участь молодші школярі, бачимо, що поряд з домашнім вихованням школа є основним суспільним інститутом соціалізації дитини. У процесі освіти молодший школяр потрапляє під вплив дорослих, зокрема шкільних учителів, керівників різних секцій, гуртків, учнів різного віку, медичних працівників. Ці люди принципово відрізняються від тих, з ким дитина спілкувалася вдома. Усе це має безпосередній вплив на її виховання, бо саме нове оточення зобов'язує дитину дотримуватися певних вимог.

Молодші школярі вперше мають можливість спостерігати й виявляти відмінності між людьми, які були раніше недосяжні через відсутність власного досвіду. Саме в цей період закладається внутрішня основа для формування суб'єктивної значущості чужої людини, на яку може поширитися добродійна діяльність дитини. Якщо раніше дитина вважала своїх батьків носіями любові, то тепер такими якостями вона може наділити й іншого дорослого. Такий процес розгортається на основі порівняння дитиною своїх батьків з батьками своїх однолітків, учителями.

Новоутворенням молодших школярів виступають суперництво як форма міжособистісних відносин, яка заохочується, на жаль, частіше, хоча його роль, очевидно, з віком стане менш значущою. За нашими спостереженнями, для дітей досліджуваного віку така поведінка цілком природна. У молодших школярів є наявність згоди, яка теж виховується як особистісна невід'ємна риса компонента ефективної взаємодії з однолітками. Необхідно зазначити, що в дитини молодшого шкільного віку спостерігається певний рівень складності системи моральних якостей, які створюють її морально-духовне “Я”.

Діти в молодшому шкільному віці часто перебувають під сильним враженням від добрих вчинків однолітків і прагнуть саме такий спосіб наслідувати. Як правило, учні діляться власними враженнями від побаченого з учителем, батьками для того, щоб знайти необхідну підтримку, тому ми за цієї ситуації будемо бесіду так, щоб не створити думку про необґрунтованість дитячого враження. Дитина має сама переконатися в заслуженому заохоченні однолітка іншою людиною (учителем чи батьками). Якщо таке спілкування не відбувається, то в дитини блокується здатність розуміти добро.

Ми виховуємо школярів на прикладі інших гідних людей, які зробили внесок для розквіту України. Без уявлень дитини про гідність людської особистості не можна вести мову про повноцінне виховання, бо саме людська гідність

забезпечує ядро моральної культури, яке повинна опанувати особистість. Людська гідність – це вид самоставлення, поваги до себе, провідне моральне самопочуття, тому ми в цьому плані спрямовуємо учнів на те, що вони мають бути зосередженими, зберігати власну гідність, оскільки саме в цьому полягає справжня цінність їх як особистостей. У своїй шкільній практиці ми стикаємося з тим, що значна частина дітей молодшого шкільного віку має негативні переживання, спричинені контактами з однолітками. Саме для цього періоду характерне виникнення зневаги, що може серйозно позначитися на рівні самооцінки й викликає її значне і стійке зниження.

Висновки. Як об'єкт психолого-педагогічного аналізу проблема педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості та самосвідомості учнів початкових класів ще не була розв'язана на основі гармонійного поєднання системного та особистісно орієнтованого підходів.

Вирішення науковцями проблеми педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості та самосвідомості науковцями з позицій тільки діяльнісного, культурологічного й інших локальних підходів сприяло формуванню теоретичної бази, значущої для побудови моделі процесу свідомого оволодіння учнем початкової школи національних цінностей на уроках української мови та народознавства.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. : у 2 кн. / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 277 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. : у 2 кн. / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 341 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти України : затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347 // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4–6.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : проект // Освіта України. – 2001. – № 29. – С. 4–6.
5. Національна комплексна програма “Молодь України” : проект / М-во України у справах сім'ї та молоді. – К., 1997. – 39 с.
6. Основи національного виховання: концептуальні положення : в 2 ч. / М-во освіти України ; Ін-т сист. досліджень освіти ; [за заг. ред. В.Г. Кузя, Ю.Д. Руденка, З.О. Сергійчука ; ред. Т.К. Хорунжа]. – К., 1993. – Ч. 1. – 152 с.

КОНОХ О.Є.

ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ З ЕЛЕМЕНТАМИ ФУТБОЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У розділі “Фізичне виховання” “Програми виховання в дитячому садку” дії дітей з м'ячем включені, починаючи із другого року життя. Вони посідають значне місце серед інших засобів фізичного виховання й ускладнюються від групи до групи за рахунок введення додаткових завдань, а також більш складних способів виконання. У підготовчій до школи групі, крім підкидання м'яча різними способами з різними завданнями, метань на дальність і в ціль, передбачено формування навичок ведення, відбивання м'яча, передачі, а також ударів по воротах. Вправи на удари, катання м'ячів сприяють розвитку окоміру, координації, спритності, ритмічності, узгодженості рухів. Вони формують уміння передачі та ударів м'яча, привчають розраховувати напрямок виконання прийомів, погоджувати зусилля з відстанню, розбудовують виразність руху, просторове орієнтування. В іграх з м'ячем розвиваються фізичні якості дитини: швид-